

Tamási Áron tanárai voltak

Ez évben ünnepeljük Tamási Áron születésének 115. évfordulóját. A jelenkori magyar irodalom, a székely irodalom, nemzeti irodalmunk kiváló képviselője 1897. szeptember 20-án látta meg a napvilágot Farkaslakán. A középiskolát 1910–1918 között a székelyudvarhelyi Római Katolikus Főgimnáziumban végezte, amelynek jogutódja ma az ő nevét viseli. 1990 októberében került a hajdani tanítvány neve a Szent Miklós-hegyen álló szecessziós iskola-palota homlokára. A névadást követő időszakban e sorok írójának sikerült, az eltérő vélemények ellenében, végérvényesen bizonyítani, hogy ez az iskola adott neki az íróvá váláshoz szükséges élményeket. Volt az udvarhelyi katolikus főgimnáziumnak olyan szelleme, melynek hatására egyik korai művében így írhatott: „*És rátok bízom az itt maradó kincseket: a virágot csókoló madarat, a szántóvető embert s a Kükküllőbe bullott három csillagot. És ezeknek mélyén az erdélyi szépséget, a magyar jószágot és a történelem... erejét*”.¹ Elsősorban kiváló tanárai hatottak rá meghatározóan. Olyan rendkívüli egyéniségek, elhivatott pedagógusok, mint osztályfőnöke, magyartanára Jaklovszky Dénes, a pedagógiai író, műfordító; német- és magyartanára (idős) Szemlér Ferenc, a költő, műfordító, önképzőköri vezető; a görögöt tanító Embery Árpád költő, színdarabíró, rendező; Dobos Ferenc, a neves historikus, a székely helytállás, a *Fenyő a Hargitán* költője! Többek között ők határozták meg az iskola szellemét, amelyről később, befutott író korában Tamási (az alábbi kép bal oldalán, gimnazista korában) így írt:

„*Csalóka volt az odavaló iskolai szellem, melynek hőseit költők és írók vezették...*” Majd így folytatta: „*Nem sokan voltunk, akiket szűzen hagyott ez az ábránd, hiszen a költőnek a könyvekből áradó hírneve mellett az önképzőkör és a magyar dolgozatok is rejtegettek csábításokat. Főleg a magyar dolgozatok, melyeket elég nekibíúsulással igyekeztem magam is megcsinálni. Néha olyan sikerrel tettem ezt, hogy váratlanul lepett meg engem is az eredmény. Egy ízben például »Esztergom megvételéről« olyan dolgozatot róttam össze, hogy a tanár a pódiumról olvastatta fel velem az osztály előtt; s később is írtam »A világháború és én« címen olyant, hogy az igazgató véleménye szerint a szerzőségem kétségesnek látszott. Tetszett nekem, amikor a »mintát« felolvashattam a pódiumról, hiszen a tekintélyemnek valóságos áldás volt az; s még jobban tetszett az a dicséret, hogy olyan jól én nem is írhattam, mint amilyent írtam*”.²

Ebben a korban nagy fontosságot tulajdonítottak az iskola szellemiségének, a tanári példaadásnak, nemcsak a tanulók, hanem a tanárok is. Lássunk csak négyet Tamási Áron tanárai közül: kik voltak ők, és hogyan hathattak, hatottak a későbbi íróra.

Id. Dobos Ferenc dr.

Torda-Aranyos vármegyében, Alsójárán született 1881. június 13-án csíki származású tanítócsaládban, és 1949. május 1-jén hunyt el Székelyudvarhelyen. Középiskolai tanárként, történészként, költőként tartja számon művelődéstörténetünk. Középiskolai tanulmányait Nagyszebenben végezte. A kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemen szerzett történelem- és földrajztanári, bölcsészdoktori oklevelet, ahol tanára volt, többek között, a neves történész, Szádeczky-Kardoss Lajos. 1905–1908 között Csíksomlyón tanított, majd 1908-tól nyugalomba vonulásáig a székelyudvarhelyi római katolikus főgimnázium tanára. Enciklopédikus műveltségű pedagógus volt. Szaktárgyain kívül hosszú ideig okított magyarból, számtanból, egészségtanból és szépírásból is. Kiváló tudományos előadásait, ünnepi beszédeit, szónoklatait sokszor jutalmazhatta tapssal a közönség. Az egyháztanács tagja volt, a hitvalló iskolák ügyének, minden nemes ügynek lelkes előharcosa, közösségi, közművelődési fórumok tisztségviselője. A *Székely Dalegylet* ügyvezető elnökeként írta a következő jeligét

„Mióta csak a világon / Székely nép van, azóta / Örömiünkben, bánatunkban / Kísérőnk volt a nóta. / Munka közben jó segítség; / Munka után pihenés. / Dalolj, mert ki azt szereti: / Minden szépre, jóra kész”.

Historikusként könyvet írt *Az Adria uralmának kérdése a 14. században* címmel (Kolozsvár, 1905); a székelyek eredete és a székek kérdése foglalkoztatja. *A székelyek hun eredete* című tanulmánya *A Székelyföld írásban és képben* (Kolozsvár, 1941) című gyűjteményes kötetben jelent meg. Iskolatörténeti munkái *Új otthonunk* (Székelyudvarhelyi Római Katolikus Főgimnázium Értesítője, 1910–1911) és *Visszapillantás az intézet 350 éves múltjára* (ugyanott, 1942–1943) címmel jelentek meg. Az olvasóvá nevelésről érkeezett *Olvasmányaink* című, az 1902–191903-as évkönyvben közölt tanulmányában. Csíki Ferenc álnéven költeményeket, népies elbeszéléseket közölt, jeleneteket, színdarabokat írt. Cikkei, versei a helyi lapokban jelentek meg. Lírai alkotásait az *Őszi levélbullás* (Kolozsvár, 1941) című verseskötet mutatta be. Verseit mély katolikus vallásosság, bensőséges családiasság, nemzetféltség, békevágy hatja át. Költői eszköztárán a 19. századi népnemzeti irányzat hatása érződik.

Történelemtanára volt Tamási Áronnak, valószínűleg nagy hatással lehetett a később jeles íróvá vált tanítvány magyarságtudatának alakulására. Többek között ő írta a székely helytállás nagyhatású versét, a *Fenyő a Hargitán* címűt. Idézzük a ma is érvényes példázat utolsó sorait:

*Őseink az ily fenyőktől tanulták meg talán,
Hogyan lehet megélni a Hargita oldalán.*

*És mi, mai székelyek is, ha élni akarunk,
A kőből is kenyeret kell kiszorítson karunk.*

1934-ben, tanári működésének 30. évében a jól végzett munka jutalmául a „címzetes igazgató” kitüntetést kapta. Hamvai az udvarhelyi római katolikus temetőben pihennek.

Embery Árpád

1863. január 5-én született Kolozsváron egy, a Felvidékről a kincses városba került családból. Meghalt 1941. április 21-én Székelyudvarhelyen. Középiskolai tanulmányait a kolozsvári piarista főgimnáziumban végezte, az egyetemet ugyanott, alig 21 éves korában. Latin és görög nyelvből szerzett tanári oklevelet. Utána, 1886. szeptember 1-jétől mindjárt a székelyudvarhelyi római katolikus főgimnáziumhoz került tanárnak, ahol 42 évig tanított. Csak egy évre szakította meg ezt a tevékenységet, amikor Szentegyhászasfalu országgyűlési képviselője volt. Udvarhelyen nősült meg, s így nemcsak munkahelye lett a város, hanem második otthona is, élettér egy tevékeny, cselekvő pedagógusi pályához.

Nemcsak kiváló tanárként, hanem közíróként, tanulmányíróként, költőként is számon tartja művelődéstörténetünk. Az iskola életének, Székelyudvarhely közművelődésének igen tevékeny szervezője, résztvevője volt. Nagy gonddal kezelte éveken keresztül a tanári könyvtárat, a szegényebb tanulók számára segítőkönyvtárt szervezett. Ő alapította 1892-ben a *Tisztviselő Kör*t, amelyben érdemeinek elismerésül később örökös elnökké választották meg. Az Erdélyi Kárpát Egyesület Udvarhely megyei választmányi tagja volt, sok kirándulást szervezett, a Kiránduló Egyesület által a természet szépségeire hívta fel diákjai figyelmét, a természet szeretetére nevelte őket. Közel két évtizeden

keresztül képviselte az egyházközséget a státusgyűlésen. Gyakran mondott beszédet a március 15-ei ünnepségeken, de más alkalmakkor is. Ismeretterjesztő előadásokat tartott a Polgári Önképzőkörben. Műkedvelő színjátszó társulatot szervezett, amelynek több színdarabot írt. Nemegyszer rendezőként is remekelt. Évtizedeken keresztül szervezte az ifjúsági színjátszást. Neve fogalommá lett a városban. Róla mintázta egyik hőstét, az ő nevét használta Tomcsa Sándor a *Műtét* c. drámájában. A székelyudvarhelyi Millenniumi Emlékbizottság megszervezője volt, buzgón tevékenykedett a Vasszékely-emlékszobor felállításáért. Az 1917. december 8-án felavatott udvarhelyi Vasszékely-szobor talpazatára, minden égtáj felé bevésték Embery Árpád zászlós, udvarhelyi főgimnáziumi tanár verssorait. Például déli irányban ez állt:

„Magyar testvéreim, ne féljetelek,
Míg napkeletre laknak székelyek!”

Cikkei, tanulmányai, versei az erdélyi és helyi lapokban jelentek meg. A Székely Közélet még a 1930-as években is közölte költeményeit. 1895–1896-ban a *Székelyudvarhely* című lap társszerkesztője, 1918–1920 között a *Székely Közélet* társszerkesztője volt, indító társszerkesztő. Szophoklész művéről szóló tanulmánya, az *Antigoné*, a gimnázium 1887–1888 évi értesítőjében jelent meg. Ugyanott pedagógiai értekezése is *Az ifjúsági könyvtárról* (1891–1892). A Köz-művelődés 1891. évi 33–40. számában jelentek meg cikkei: *A görög-római ruházatról*, *Haemon*, *Görög nyelvi apróságok*. Versekkel a tizenkilencedik, huszadik század fordulóján jelentkezett először a helyi lapokban. A harmincas években, közel a hetvenedik életévéhez újból megszólalt a Székely Közélet hasábjain. Verseiben a megfáradt, az élettől búcsúzó, de még reménykedő ember számol be a sétái közben támadt gondolatairól.

Tamási Áron tanára is volt, akire az író később sok szeretettel emlékezett.

Mókáival, vadásztörténeteivel gyakran szórakoztatta környezetét. Tanítványai szeretetének és ragaszkodásának talán legkifejezőbb megnyilvánulása volt a „táti” név („Embery táti”), mellyel megtisztelték, s amelyet egyik diáknemzedék a másiknak adott át. Valójában az iskolában, és annak falain kívül is, második atyja volt tanulóinak, akik még az iskolából kikerülve is hozzá fordultak életbevágóan fontos ügyben tanácsokért. Nehéz időkben, mint élő lelkiismeret járt volt tanítványai, a székelység körében, és gyűjtött pénzt, anyagi segítséget a főgimnázium megmaradása érdekében. Munkabírását és munkaszeretetét bizonyítja, hogy a II. világháború idején a gimnáziumban és a református kollégiumban összesen 41 órában is tanított. Harmincnyolc évi szolgálat után az erdélyi katolikus státus érdemeinek jutalmául „címzetes igazgatónak” nevezte ki.

Iskolájához közel lévő sírjából is arra tanít, hogy a közösség javára dolgozzunk –, s akkor nem élünk hiába.

Jaklovszky Dénes

Kolozsváron született 1884. október 28-án, meghalt 1968. június 5-én Székelyudvarhelyen. Görög–latin, majd francia és román nyelvből szerzett oklevelet. Kiváló középiskolai tanárként, pedagógiai szakíróként, műfordítóként tartja számon művelődéstörténetünk. Családfája szlovákiai lengyel–magyar gyökereket mutat, kézműves-polgár családból származott. Szülővárosában végezte a középiskolát, majd ugyanott egyetemi tanulmányokat folytatott. Középiskolai tanár volt Nagyszombaton, Gyulán, Székelyudvarhelyen és Nagykárolyban. 1914-ben Galíciában megsebesült, és orosz fogságba esett, ott tanult meg oroszul, románul még gyermekkorában, Kolozsváron. 1923-ban oklevelet szerzett román és francia nyelvből és irodalomból. Később olaszul is megtanult. 1909-től a Székelyudvarhelyi Római Katolikus Főgimnázium, majd 1924-től a Ștefan Octavian Iosif Liceum latin–görög szakos tanára lett. 1943–1944 és 1946–1948 között a Székelyudvarhelyi Református Kollégiumban is tanított. 1943-ban vonult nyugalomba, de Udvarhelyre visszatérve, az ötvenes évek derekáig folytatta a pedagógusi munkát. A főgimnáziumban Tamási Áron magyartanára, osztályfőnöke volt, akihez az induló író Amerikából a tisztelet, szeretet hangján így írt: „...*hálával emlékszem Önre és Szemlére, kik ezen a téren első nevelőim és serkentőim voltak.*”³ Tamási szeretete jeléül az óceánon túlról egy kis piros homokozó vedret hozott tanára kisfiának, Alfonznak.

Jaklovszky az írásra ösztönzést volt osztálytársától, Kuncz Aladártól kapott, aki a kolozsvári *Ellenzék* irodalmi mellékletét szerkesztette. Tanulmányait, elbeszéléseit, tárcáit és más jellegű írásait, valamint irodalmi fordításait oroszból, románból, németből, latinból, görögből az Erdélyi Irodalmi Szemle, Erdélyi Tudósító, Keleti Újság, Ellenzék, A Hírnök, Pásztortűz, Székely Közélet, Székelység, Erdélyi Lapok, valamint iskolai évkönyvek és naptárak közölték. Lev Tolsztoj *Sok föld kell-e az embernek?* című írása az ő fordításában jelent meg Kolozsváron 1925-ben, a Katolikus Világ Könyvtára sorozatban. Latinból fordította és bevezetéssel ellátta Lakatos István csíkkozmási plébános 1702-ből való kéziratosa műve, a *Siculia delineata et descripta* Udvarhelyre vonatkozó fejezeteit. Megjelent *Székelyudvarhely legrégebb leírása* címen az Erdélyi Ritkaságok sorozat 6. könyveként, Kolozsváron 1942-ben. E mű második kiadására 1990-ben került sor a székelyudvarhelyi Haáz Rezső Múzeum gondozásában. Kordokumentum

értékű fiatalon, 1902-ben írt útinaplója, a *Gyalogszerrel Kolozsvártól Brassóig*, amely 1999-ben látott nyomdafestéket az *Udvarhelyszék* című hetilapban. Első írása *Az alkoholelleses küzdelem múltja* címmel a gimnázium 1909–1910-es évkönyvében jelent meg, az 1911–1912-es évkönyvben *A klasszika-filológia oktatás* címmel értekezett.

A transzilván szellemiségnek megfelelően sokat ültetett át a magyar kultúra kertjébe a román irodalom virágaiból. A húszas-harmincas években fordításai *A Hírnökben*, az *Ellenzékben* és a *Culturában* jelentek meg. Főképp Mihail Sadoveanu, Ion Luca Caragiale, Alexandru Vlahuță, Emil Gîrleanu, Sandu Aldea karcolatait, novelláit tolmácsolta magyarul. Verseket is fordított, többek közt Mihai Eminescu *Ha ág veri az ablakot* című gyönyörű költeményét, amely *A Hírnök* 1924 évi 7. számában jelent meg. Caragialétól *A reform és a Húsvéti fény* című írásokat fordította, Cezar Petrescutól az *Arabca stima lacurilor* című kisregényt. Alcardo Alcardi több költeményét tolmácsolta olasz eredetiből. Irodalomtörténeti tanulmányokat is publikált.

Cselekvő részese volt a város művelődési életének. Emlékezetesek voltak szabadlíceumi előadásai. Az 1923–1924-es tanévben vetítettképes előadás-sorozatot tartott Rembrand művészetéről, negyven vetített képpel.

Sokat hányódott a világban, de a székely anyavárost nem tudta feledni. Közel 50 évig tanított Székelyudvarhelyen. A gimnázium melletti római katolikus temetőben pihennek hamvai.

Id. Szemlér Ferenc

Székesfehérváron született 1871. november 24-én, meghalt 1938. március 18-án Brassóban. Tanár, költő, műfordító. Középiskoláit Székesfehérváron végezte, majd a budapesti egyetemen szerzett magyar–német szakos tanári diplomát (1896). Marosvásárhelyen, majd Brassóban, 1902–1917 között az udvarhelyi Római katolikus főgimnáziumban volt magyar–német tanár, majd újra Brassóba tért vissza, ahol a Római Katolikus Gimnázium igazgatója volt (1917–1932). Budapesten az *Alkotmány* című lapnál volt újságíró. Versei, cikkei a fővárosi és vidéki lapokban jelentek meg, később versfordításai is. 1919-ben *Brassói Újlap* címmel újságot szerkeszt, a Romániai Magyar Dalosszövetség alapítója és elnöke volt. Több versét a székelyudvarhelyi lapok közölték. Mihai Eminescu több költeményét fordította

magyarra. Megjelent önálló munkái: *Régi és új szavak az új magyar Tassóban* (Budapest, 1894), *Szerencsés András* (elbeszélések, Bp., 1894). Tanulmányt közölt *Olvasmányaink* címmel a gimnázium 1902–1903-as évkönyvében. 1906-tól évenként egy-két verssel volt jelen az *Udvarhelyi Híradó* hasábjain.

A gimnáziumban tizenöt évet tanított. Az iskola melletti kopjafás sírban pihennek hamvai. A mai épületének felszentelésére írott alkalmi versében, 1910-ben írta:

*Fiúk, testvérek! Föl hát a szívekkell!
Szent óra ez! Esküit esküdjetek,
Hogy itt, e helyt a szebb s jobb élet útján
Kész harcra kelni ifjú szívetek!
Hogy égni fogtok hit s tudás tüzeiben,
Míg ifjúságtok szent küzdelme tart:
Előre hát! Ad Astra! Ad Majora!
S megáldja az Isten a magyart.*

Hogyne visszhangzott volna az ilyen létharcra való felhívás a zsenge serdülői lélekben, az akkor első éves gimnazista Tamási Áron lelkében!

Molnár Jenő, az egyik osztálytárs visszaemlékezéséből tudjuk, hogy divatos volt a főgimnáziumban az önképzőkör, a negyedikesek önképzőkörét Szemlér tanár úr vezette. Ezen egyszer Tamási is szavalt, Petőfitől *A magyar nemest* adta elő nagy beleéléssel, és nagy sikere volt. Egy ízben pedig Áron saját karcolatát olvasta fel, Szemlér tanár úr végig nevetett, és a végén azt mondta, hogy pompás írás volt. A szeretett tanár Tamási Áronnal, annak Amerikai tartózkodása idején is levelezett. „*Szemlér igazgató úrtól éppen a napokban vettem egy nagyon kedves és értékes levelet, s elindult írói pályámon figyelemmel kásér. Ha erre az elindulásra gondolok, mindig meghatott hálával emlékszem Önre és Szemlérrre, kik ezen a téren első nevelőim és serkentőim voltak.*” – írta Jaklovszky Déneshez küldött levelében. Csakis tanáraihoz és iskolájához való ragaszkodásának tulajdoníthatjuk, hogy az induló író kéri volt iskolája tanárait, tanulóit: segítsenek készülő elbeszélésköte te kiadásához előfizetőket gyűjteni. Beszédes a levél záróformulája: „*A gimnázium felejthetetlen tanári karát egyenként és összesen meleg hálával és szeretettel üdvözlöm – Tamási Áron.*”

Ilyen személyek, személyiségek hatottak tehát a leendő íróra. Belelopták az írás általi önkifejezés vágyát, a közösségszolgálat készségét, a nép- és nemzetszeretet érzését. Az udvarhelyi alma maternek fontos szerepe volt abban, hogy Tamási Áron olyan íróvá, nemzetiségi politikussá lett, aki tollát és tehetségét népe szolgálatába állította. Akinek neve méltán áll a közel 410 éves múltra visszatekintő iskolája homlokzatán.

Jegyzetek

- ¹TamásiÁron: *Jussomat ne vitassátok*. Keleti Újság, 1923. júl. 7. Még megjelent: *Tiszta beszéd*. Bukarest, 1981. 7–9., és *Jégtörő gondolatok I.*, 72–74.
- ² Előszó helyett = Tamási Áron összes novellái. Bp., 1942. 6/7. Még megjelent: *Emlékezés = Jégtörő gondolatok II.*, Bp., 1982, 197–205.
- ³ A levelet Jaklovszky Alfonz, Jaklovszky Dénes fia adományaként őrzik a székelyudvarhelyi Római Katolikus Plébánia irattárában.
- ⁴ Az Erdélyi Státus Székelyudvarhelyi Főgimnáziumának Értesítője az 1910/11. tanév végén. Közreadja az Igazgatóság. Székelyudvarhely, 1911. 24. o.
- ⁵ A fent említett levélben.
- ⁶ Uo.

Ünnepség és koszorúzás
a gimnázium mellett álló Tamási-szobornál